

МІЖНАРОДНІ ЧИННИКИ ПОЛІТИКИ РУМУНІЇ ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ НА ПОЧАТКУ 20-х РОКІВ ХХ ст.

Початок 20-х років посідає особливе місце в історії Румунії. В цей час було остаточно сформовано державний устрій та визначено пріоритетні напрямки зовнішньої і внутрішньої політики між двома світовими війнами. В березні 1923 року було прийнято Конституцію Румунії, яка утверджувала унітарну державу на чолі з монархом. Її метою було прискорити процес румунізації приєднаних територій після Першої світової війни. Тому українське питання залишалось у центрі уваги правлячих кіл королівства. Визначальною рисою зовнішньої політики було прагнення румунського керівництва закріпити встановлені Версальською системою державні кордони.

До національних меншин румунська влада ставилась упереджено, до українців – вороже. Це пояснюється тим, що більша частина новоприєднаних територій складалась із румунських етнічних земель та переважаючим румунським населенням. Але Північна Буковина, Північна і Південна Бессарабія були анексовані в результаті сприятливого для Румунії збігу міжнародних обставин, і більшість цих регіонів становили, в основному, українці. За даними румунської офіційної статистики, згідно з переписом населення 1930 року, в країні проживало 582115 українців [1]. Це становило 3,2% від загальної кількості жителів держави [2]. Серед національних меншин українці були найчисельнішими, кількісно поступаючись тільки угорцям, німцям та євреям [3]. Румунська влада небезпідставно вважала, що українці Буковини і Бессарабії сподіваються на об'єднання всіх українських земель в єдину національну державу. Керівництво держави намагалось використати всі можливі засоби, щоб цього не допустити. В умовах військового стану командуючий східною групою військ генерал дивізії Лупеску в наказі №1 від 20 травня 1920 року вимагав від комендантів на Буковині та Бессарабії посилити обмеження військового часу стосовно мешканців цих регіонів: заборонити збори, відвідування театрів, кіно, вистав, вечорів і т. д. [4]. 14 березня 1923 року міністерство національностей заборонило ввозити і розповсюджувати українські газети і журнали: "Громадський вісник" і "Земло і волю", що виходили у Львові, "Молоду громаду", що видавала Коломия [5]. Розпорядженням від 23 березня 1923 року за №18832 це ж міністерство заборонило ввозити і розповсюджувати газету "Соборна Україна", що видавалася у Відні, та львівську газету "Вперед" [6]. Тобто засобами обмежень і заборон влада намагалася на анексованих нею землях звести до мінімуму український вплив.

Особливу стурбованість румунського керівництва викликав зовнішній чинник української проблеми. Західні держави санкціонували об'єд-

Кройтор В.К. Міжнародні чинники політики Румунії щодо української проблеми на початку 20-х років ХХ ст

нання Румунії, але вона у політичному відношенні залишилась другорядною державою – “санітарним кордоном” через близькість до Радянського Союзу. Він відмовився визнати об’єднання Бессарабії і Буковини з Румунією, тому відносини між цими державами були вельми напруженими.

Румунська влада вважала, що на початку 20-х років щодо неї було здійснено низку таємних операцій і відвертих військових акцій з боку СРСР, а білогвардійська делегація на Паризькій конференції навіть подалась проведення референдуму в чотирьох районах Бессарабії та деяких інших регіонах, в яких вона сумнівалась стосовно більшості румунського населення [7]. З більшовицького боку рішуче виступав за негайну окупацію Бессарабії Михайло Фрунзе [8]. Його батько був румуном з Тираспольського повіту Херсонської губернії [9]. У 1920 р. М.Фрунзе командував Південним фронтом, а після його ліквідації став командуючим українськими радянськими військами та уповноваженим Реввійськради при Українській СРР [10]. 8 грудня 1921 року в Бухаресті у приміщенні сенату перед початком засідання було влаштовано вибух, в результаті якого загинуло троє депутатів [11]. У цій акції було звинувачено бессарабців [12]. Одночасно в Копенгагені проходили перші російсько-румунські переговори з питань визнання об’єднання Румунії з Бессарабією, повернення румунської казни та обміну полоненими. Відомо, що румунська казна була відправлена в Москву під час Першої світової війни, коли німецькі і австро-угорські війська підходили до Бухаресту [13]. В 1922 р. марком закордонних справ Радянської Росії Георгій Чичерін запропонував румунському представникові Ч.Діаманді відмовитися від державної казни і дорогоцінностей, якщо Москва визнає акт приєднання Бессарабії і Буковини до Румунського королівства [14]. У 1921 - 1923 рр. на кордоні надовж річки Дністер стріляли з обох берегів майже щодня, а прикордонники перебували в постійній готовності. В листопаді 1922 р., напередодні утворення СРСР, уряд Російської СФРР заявив: “... розвиток добросусідських відносин насамперед передбачає існування спокійного кордону, який поважають обидві сторони. Тому Російський Уряд висловлює надію, що кордони по річці Прут між Росією та її союзниками (тобто Українською СРР – В.К.), з одного боку, і Румунією – з іншого, не будуть більше предметом суперечок Румунського уряду” [15]. У цій ноті чітко прослідковується великодержавницька амбіція більшовицької Росії та маріонеткова інерція уряду УСРР.

Після утворення СРСР проблема румуно-радянських відносин для Румунії набула особливої гостроти. Румунський уряд серйозно занепокоївся пошуком додаткових міжнародних гарантій своїх кордонів. Тому румунська дипломатія почала зондувати таку можливість з боку Сполучених Штатів Америки, роль яких у міжнародних відносинах постійно

зростала. У телеграмі, надісланій німецьким послом 23 квітня 1923 року з позначкою "таємно" та підписаній доктором Вітфільдтом з американської столиці, повідомлялося: "... з добре поінформованого джерела суворо конфіденційно, я довідався, що Румунія в теперішній час докладає зусиль, щоб добитися від американців визнання анексії Бессарабії. Наскільки мені відомо, Рада послів, яка збиралася в Парижі наприкінці 1921 – на початку 1922 року, обіцяла Бессарабію румунському королівству, але Росія ніколи від неї не відмовлялася. Не можу повірити, що США займе якусь сторону у цьому конфлікті, хіба в тому випадку, коли румунська сторона зробить їм дуже привабливі пропозиції стосовно нафти" [16]. Документ наочно ілюструє нестабільність та вразливість міжнародних позицій румунської держави.

Вони стали ще більш хиткими після того, як Японія відмовилась ратифікувати Паризький договір. Останній втратив міжнародно-правову чинність, оскільки його стаття 9 передбачала, що "... він набере юридичної сили тільки після всіх ратифікацій" [17]. В цих умовах уряд Румунії погодився на радянсько-румунські переговори, які розпочалися в березні 1924 року у Відні. Радянську делегацію очолював відомий більшовик, українець за національністю Микола Хрестинський. Він заявив, що Румунія не може претендувати на землі між річками Прут і Дністер тому, що вона в 1812 році, на час анексії Бессарабії росіянами, не була самостійною державою. Оскільки, на його думку, Бессарабія була приєднана до Румунії силою, а Радянський Союз виступає за право народів на самовизначення, то потрібно провести серед населення Бессарабії референдум, і нехай народ сам вирішить, в якій державі йому хочеться жиги" [18]. Більшовицькі засоби масової інформації нагнітали ситуацію. В ці дні харківська газета "Комуніст" писала: "Румунські біженці передають, що українські робітники і селяни Бессарабії і Буковини вимагають незалежності українських земель від Румунії, повного очищення Бессарабії і Буковини від окупаційних військ і визволення всіх борців за справу бессарабського і буковинського пролетаріату і селянства" [19].

Румунія вважала СРСР своїм головним ворогом. Автори англomовного фундаментального видання "A history of Romania" пишуть, що "... Радянський Союз, який появився одночасно із створенням Великої Румунії, був найбільш серйозною загрозою національній безпеці" [20]. Під час віденських переговорів румунський прем'єр-міністр Йон Братіану заявив: "Бессарабія – непрохідний камінь планів росіян, беручи до уваги здійснену ними беззастережну капітуляцію (Брестський мир 1918 р. - *В.К.*), яка поставила нас в скругне становище і заставила визначитись наше королівство і мій уряд. Безмежний Сибір хоче поглинути нас знову. ... Ми будемо відноситися до противника як до ворога, а не як до можливого друга" [21]. Братіану вважав, що більшовики пішли на ці переговори з прихова-

Кройтор В.К. Міжнародні чинники політики Румунії щодо української проблеми на початку 20-х років ХХ ст.

ною метою і що вони є тільки однією ланкою одного підступного для Румунії плану. Тому процитував улюблений вислів Чичеріна: "Ми ті, що поєднали більшовицьку революцію із заповітами Петра Великого, нехай деморалізований супротивник танцює так, як йому підспівують" [22]. Як і слід було очікувати, румунська делегація на переговорах відхилила радянські пропозиції, і вони закінчились безрезультатно.

На початку 20-х років більшовицьке керівництво внесло корективи у свою національну політику, хоч вона, як і раніше, впливала з градиційних демагогічних принципів потрійних стандартів: одне – думати, друге – робити, третє – говорити. Так, Ленін писав: "Люди, які не вдумались в пигання, вважають "суперечливим", щоб соціал-демократи гноблячих націй обстоювали "свободу відокремлення", а соціал-демократи пригноблених націй "свободу об'єднання". Але невелике розмірковування показує, що іншого шляху до інтернаціоналізму і злиття націй, іншого шляху до цієї мети від даного становища нема і бути не може..." [23]. Незабаром після юридичного оформлення СРСР XII з'їзд РКП (б) у 1923 році генеральною лінією визначив коренізацію, яка в Україні переросла в українізацію. Керували нею в основному переконані прихильники національного відродження – Г.Гринько, О.Шумський, М.Скрипник. Відомий український історик Володимир Косик вважає, що, ...незважаючи на складні умови, національне життя в Радянській Україні у двадцятих роках зазнало багато обіцяного злету. Йшла українізація державних установ, преси, освіти, науки і культурного життя" [24]. В Україну з еміграції почали повертатися відомі діячі культури й учасники національно-визвольного руху. Хоча відносини між СРСР і Румунією залишалися напруженими, посилювалось прагнення буковинської і бессарабської інтелігенції переїхати в Наддніпрянщину для того, щоб, на їх думку, взяти участь у процесі національного відродження. Проте румунська влада своїм циркуляром від 29 травня 1924 року за №9969 таких українців називала так: "...це ті денационалізовані елементи, яких виплекала попередня австрійська влада на шкоду румунській нації. Їх потрібно затримати в країні, щоб вони ..румунізувалися" [25].

У вересні 1924 року відбулося одне з найбільших антирумунських виступів у Південній Бессарабії. Воно розпочалося 11 вересня 1924 року в селі Миколаївка. Але основні події розгорнулися з 16 вересня в селищі Татарбунари, яке нараховувало близько 10 тис. жителів [26]. Повстанці захопили жандармський пост, примарію (рагушу – рум. В.К.), пошту. На селянському зібранні було проголошено радянську владу. Жандармів було роззброєно, а старосту - вбито. В ході подій з 11 по 16 вересня 1924 року в трьох селах – Миколаївці, Чинші і Татарбунарах було утворено місцеві органи радянської влади. Керівником повстання в Татарбунарах був

Андрій Ключников (Неніне), уродженець Бессарабії, який заявив, що Радянський Союз визволить Бессарабію від панування бояр і оголосить Молдавію Радянською республікою [27]. Незабаром до повстання приєдналися жителі села Нерушай, яких очолив Л.Цуркан, а також сіл Спаське, Акмагніт та Михайлівка [28].

Проти повсталих було негайно підтягнуто піхоту, кавалерію, артилерійські підрозділи, а також морський і річковий десанти. Повстання було придушене. Близько тисячі повстанців загинули, декілька сотень учасників було заарештовано. Незабаром у Кишиневі відбувся судовий процес над повсталими [29]. Румунська влада подбала про те, щоб локалізувати місцеві ліворадикальні організації.

Татарбунарське повстання 1924 року мало антирумунський характер. Його учасники не хотіли миритися з існуючим режимом влади і піднялися проти нього на боротьбу. Можна вважати, що воно мало національно-визвольний характер, бо його учасники прагнули приєднатися до Української СРР, де уже проходив процес українізації, який сприймався українцями Бессарабії як рух в бік майбутньої державної незалежності. Нова економічна політика соціально підсилювала цей фактор. Проголошення радянської влади у захоплених повстанцями селах свідчить про їх намагання приєднатися до УСРР, яка мала ілюзію національної держави. Якщо повсталі хотинці в 1919 році утворили Директорію, чітко окресливши свої національно-політичні пріоритети, то в татарбунарців у 1924 році, після поразки національно-визвольних змагань, подібної альтернативи не існувало.

1. Constantiniu Florin. O istorie sinceră a poporului român. – București, 1999 – P 798

2. Ibid

3. Ibid.

4. Державний архів Чернівецької області (далі - ДАЧО). Ф 30, оп.2 спр.17, арк 3

5. ДАЧО. Ф 12, оп 1, спр.7440 арк 12.

6. Там само. –Спр.7439, арк.12.

7. Хофбауер Х., Роман В. Буковина, Бессарабия, Молдавия забытая земля между Западной Европой, Россией и Турцией. Черновцы, 1996. – С.83.

8. Там само.

9. Деятели СССР и революционного движения России. Энциклопедический словарь Москва. 1989. – С 740.

10. Там само. – С.741.

11. Хофбауер Х., Роман В Назв праця. С 83

12. Там само.

13. Там само. – С 84.

14. Там само.

15. Документы внешней политики СССР. Т V. Москва, 1961. С.671.

16. Hincu D. Problema Basarabiei în arhive diplomatice germane și austriece // Magazin istoric – Nr 8 August – București, 1994. – P 46.

17. Ibid. – P.47.

- 18 Bădescu E., Voicu I. 1924 romanio – sovietice privind Basarabia // Magazin istoric – Nr 6 – Iunie. – București, 1992. – P.30.
19. Споконвічна українська земля. Документи і матеріали. – Ужгород, 1990 С.357.
- 20 A history of Romania Iași, 1996. – P.393.
- 21 Bădescu E., Voicu I. Adoptiv Lacrare. – P.31.
22. Ibid.
23. Ленін В.І., Маркс, Енгельс. Марксизм. Підсумки дискусій про самовизначення. – К., 1947. – С.288.
24. Косиш Володимир. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – С.25.
25. ДАЧО. – Ф.1240, оп.1, спр.200, арк.1
26. Хофбауер Х., Роман В. Назв. праця – С.85.
27. Там само.
28. История Молдавской ССР. - Т. II. – Кишинев, 1968. – С.263.
29. Там само. – С 265.

Croitor V.

THE INTERNATIONAL FACTORS OF ROMUNIAN POLITICS AS TO UKRAINIAN PROBLEM AT THE BEGINNING OF 20 th OF THE XX th CENTURY

In the article an accentuation on the eminent features of the politics of Romunia as to Ukrainian problem of the 20 th of the XX th century is made. The main aim of the international politics was to keep borders affirmed by Versal system.

USSR didn't admit the fact of annexing Bessarabia to Romania. USSR National politics called out the revolt in Tatarbuniar, which was suppressed by Romanian government. This uprising had a national-deliverance character.

Я.І. Мандрик

КІНОФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА НАПРИКІНЦІ 20-х – У 30-і РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ ЯК ЗАСІБ НАСАДЖЕННЯ КОМУНІСТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ

У період довоєнних п'ятирічок у побут українського селянства входить кіно, яке мало великий вплив на формування поглядів трудівників на радянську дійсність і на світ у цілому. Враховуючи ці особливості кінематографа, партійні та радянські органи вживали заходів щодо кінофікації села, налагодження нової для села форми культурного росту простих людей.

У березні 1928 р. у Москві відбулася Перша Всесоюзна партійна нарада з кінематографії. На ній було проголошено курс на завоювання техніко-економічної незалежності радянської кінопромисловості, розроблено рекомендації стосовно будівництва кінофабрик, заводу шкільних кінопроекторів, заводів кіноплівок. У рішеннях наради вимагалось допомогтися рішучих перемін у виробництві кінокартин, які відповідають наптам села [1, с.438-439].